

تضمین حق تحصیل برای همه: واکاوی حقوق کودکان دارای اختلالات یادگیری در تقاطع فقه اسلامی و روانشناسی تربیتی امیر خزائی، مرتضی اشرف، رضا مرادی،

امیر خزائی - amirfhg32@gmail.com - دانش
آموخته سطح 2 سفیران هدایت
مرتضی اشرف - mwbaylhwly@gmail.cim - دانش
آموخته سطح 2 سفیران هدایت -
رضا مرادی - Reza.moradi.7293@gmail.coM - دانش
آموخته سطح سه حوزه علمیه تهران -

تضمین حق تحصیل برای همه: واکاوی حقوق کودکان دارای اختلالات یادگیری در تقاطع فقه اسلامی و روانشناسی تربیتی

امیر خزائی^[1] (نویسنده مسئول)

رضا مرادی^[3]

کودکان دارای اختلالات یادگیری با چالش‌های جدی در نظام‌های آموزشی مواجه اند که عدم توجه به آن‌ها منجر به محرومیت از حق بنیادین تحصیل می‌گردد. این مقاله با رویکردی میان‌رشته‌ای، حقوق تحصیلی این گروه را از دو منظر فقه اسلامی و روانشناسی تربیتی تحلیل می‌کند. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی مبتنی بر منابع کتابخانه‌ای (متون فقهی، روانشناسی، اسناد حقوقی) است. یافته‌ها نشان می‌دهد فقه با استناد به اصولی چون عدالت، نفی ضرر و حرج، و مسئولیت اجتماعی، و روانشناسی تربیتی با تأکید بر عدالت آموزشی، اصل شمولیت و نیاز به برنامه‌ریزی فردی‌شده، در حمایت از حقوق آموزشی این کودکان همسو هستند. نتیجه‌گیری کلیدی مقاله، ضرورت الزام‌آورسازی شرعی و علمی تأمین امکانات آموزشی ویژه و همگرایی این دو دیدگاه در سیاست‌گذاری‌هاست.

کودکان دارای اختلالات یادگیری حقوق تحصیلی فقه اسلامی روانشناسی تربیتی عدالت آموزشی آموزش شمول‌گرا برنامه آموزشی فردی‌شده (IEP) قاعده لاضرر قاعده رفع حرج نیازهای آموزشی ویژه

فصل ۱: مقدمه

شیوع جهانی اختلالات یادگیری

آمارهای ملی ایران

چالش‌های تحصیلی اولیه

طردشدگی اجتماعی

شکست نظام تشخیصی

پیامدهای روانیاجتماعی

نرخ اضطراب و افسردگی در این گروه ۳ برابر جمعیت عادی است^[5] (محمدی و همکاران، ۱۳۹۷).

آسیب‌های اقتصادی

چالش حقوقی در بخش خصوصی

خلأ فقهی-حقوقی

پرسش اصلی تحقیق

«سازوکارهای فقهی ناظر بر معاملات آموزشی در بخش خصوصی، چگونه می‌تواند با تلفیق مؤلفه‌های روانشناختی، حق تحصیل کودکان با اختلالات یادگیری را تضمین نماید؟»

حل این بحران مستلزم ادغام دو حوزه است:

تبیین قرارداد آموزشی به مثابه «عقد مسئولیت‌آور» مبتنی بر قواعدی چون ضمان ید و لزوم رعایت مصلحت متعلم.

طراحی مداخلات مبتنی بر شواهد جهت اجرای اصل «تسهیل‌سازی معقول» (Reasonable Accommodation) در محیط‌های آموزشی.

خلأ مطالعات میان‌رشته‌ای

ضعف در مبانی فقهی معاصر

غفلت از مؤلفه‌های روانشناختی

ضرورت بازتعریف قرارداد آموزشی

پشتوانه نظری برای سیاست‌گذاری

الزامات کنوانسیون حقوق کودک (CRC)

تعهدات کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت (CRPD)

مغایرت با قوانین داخلی

چالش‌های اقتصادی اجرا

ضرورت تولید الگوی بومی

پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

تکوین گفتمان حقوقی نوین

«عدالت آموزشی» در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)

و «حکمرانی خوب» در برنامه هفتم توسعه (۱۴۰۳-۱۴۰۷) است.

تبیین حقوق تحصیلی از منظر روانشناسی تربیتی

استنباط مبانی فقهی آموزش فراگیر

قاعده لاضرر (نه‌جالبلاغه، نامه ۵۳)

تحلیل تطبیقی فقه و روانشناسی:

| مفهوم فقهی | مفهوم روانشناختی معادل |

| مصلحت متعلم | نیازهای رشدی (مازلو) |

بر اساس مدل ترکیبی پوراحمد ^[12] (۱۴۰۱).

پیشنهاد الگوی "قرارداد آموزشی مسئولیت‌پذیر" با ادغام:

استانداردهای روان‌شناختی DSM5TR در تشخیص اختلالات یادگیری

بازخوانی اصول کنوانسیون‌های CRC و CRPD در چارچوب فقه امامیه با روش "تطبیق حکمت‌محور" ^[13] (جهانیان، ۱۳۹۹، ص ۷۷).

طراحی شاخص‌های ترکیبی برای ارزیابی عملکرد مراکز آموزشی خصوصی:

نمره التزام فقهی (Jurisprudential Compliance Score)

ردیابی تعارضات بین:

رویه‌های متداول قراردادهای بخش خصوصی

ارائه سازوکارهای نظارتی:

نهادهای فقهی (شورای عالی حوزه)

سازمان‌های مردم‌نهاد حقوق کودک

ساخت پروتکل "تسهیل‌سازی فقه‌محور" (Jurisprudential Accommodation Protocol) برای معلمان بخش خصوصی با تأیید مرکز تحقیقات علوم رفتاری دانشگاه شهید بهشتی (پروتکل ۱۴۰۳، JAP).

استخراج "منشور ۱۲ ماده‌ای اخلاق آموزشی" مبتنی بر:

اصول اخلاق حرفه‌ای روانشناسی (APA Code of Ethics)

ارائه پیش‌نویس "لایحه حمایت از حقوق آموزشی کودکان با نیازهای ویژه در بخش خصوصی" با پیوست‌های:

پروتکل‌های روان‌شناختی حمایت‌گر

ایجاد سیستم QEEE (Quality Assurance in Equitable Education) مبتنی بر استاندارد ایزو ۲۱۰۰۱ با افزودن مؤلفه‌های فقهی (جهانی، ۱۴۰۲).

برآورد کاهش ۴۰٪ی هزینه‌های قضایی ناشی از اختلافات قراردادی با اجرای الگوی پیشنهادی (بر اساس مدل‌سازی بانک مرکزی، ۱۴۰۱).

راه‌اندازی سامانه یکپارچه "نظارت هوشمند بر قراردادهای آموزشی" (SETIS) با قابلیت رصد مؤلفه‌های فقهی و روان‌شناختی در سطح ملی.

مطالعات روان‌شناختی آموزش ویژه: تمرکز بر تشخیص:

غفلت از چالش‌های قراردادی:

پژوهش‌های فقهی: نادیده‌گرفتن LDs :

خلأ تبیین ماهیت عقد آموزشی:

پژوهش‌های میان‌رشته‌ای نادر:

تحلیل حقوقی قراردادهای موجود

ضعف در مطالعات تطبیقی:

محدودیت منابع تجربی:

پیشرفت‌های اخیر و کاستی‌ها:

خلأ مبنایی: فقدان نظریه یکپارچه:

جدول ۱۴: خلاصه پیشینه پژوهش:

|

| پورفرد (۱۴۰۲) | فقه تطبیقی | تبیین احکام کودکان ویژه | غفلت از مؤلفه‌های روانی |

| رضویان (۱۴۰۰) | روانشناسی | شناسایی تعارضات والدین‌مدرسه | عدم تحلیل محتوای قراردادها |

روش غالب: توصیفی-تحلیلی

ابزار گردآوری: مطالعات کتابخانه‌ای نظام‌مند:

متون فقهی: کتب اربعه، رسائل عملیه، تفاسیر معاصر (مانند المیزان)

اسناد حقوقی: قوانین مصوب (مثل ماده ۶ قانون حمایت از معلولان)، رویه‌های قضایی

جامعه داده‌ها: منابع سه‌گانه:

| روانشناختی | ۲۰ مقاله ۳۲ | ISI/ISC، DSM5TR | منبع |

روش تحلیل: تلفیق الگوهای کیفی:

تطبیق سیستماتیک: مقایسه مفاهیم روانشناختی (مثل تسهیلات معقول) با قواعد فقهی (مانند لاضرر) در ماتریس SWOT

اعتبارسنجی: رویه‌های سه‌بعدی

پایایی تحلیل: بازآزمایی کدگذاری‌ها با ضریب کاپای کوهن ۰.۸۹

انطباق با استاندارد ایزو ۲۱۰۰۱ سازمان آموزشی [22] (ISO, 2018).

رعایت اصول پژوهش با افراد دارای معلولیت (طبق پروتکل اخلاقی دانشگاه علوم پزشکی تهران

محدودیت‌های روش شناختی:
چالش تفسیر متون فقهی قدیمی در مسائل آموزشی
نوپدید.

این روش با تلفیق منابع دینی (آیات/روایات)، شواهد علمی (DSM5TR) و اسناد حقوقی سه ضعف اصلی مطالعات پیشین را جبران می‌کند:

فقدان تحلیل قراردادهای واقعی (۹۲٪ منابع)

فصل ۲: حقوق تحصیلی از منظر روانشناسی تربیتی

تعریف علمی بر اساس DSM5TR

دیسلکسیا (خوانش‌پریشی)

دشواری در شناسایی کلمات (Word Recognition)

ضعف در درک متن (Comprehension)

دیسکلکولیا (ریاضی‌پریشی)

ناتوانی در درک مفاهیم کمی (مثل بزرگی اعداد)

ضعف حافظه کاری عددی

دیسگرافیا (نوشتارپریشی)

مؤلفه | نمود بالینی |

املا | خطاهای فونتیکی/دیداری |

دستخط | ناخوانایی و گندی |

تمایز از کم‌توانی ذهنی

هوش‌بهر (IQ): در اختلالات یادگیری $85 \leq$ ، در کم‌توانی

پاسخ به مداخله: کودکان با اختلال یادگیری با آموزش تخصصی پیشرفت می‌کنند [25] (اصغری نکاح، ۱۳۹۹، ص ۹۲).

اختلالاتی مانند ADHD یا ODD ممکن است همراهی (Comorbidity) داشته باشند، اما تفاوت‌های مبنایی عبارتند از:

پاسخ به درمان: مداخلات دارویی در ADHD مؤثرند اما بر دیسلکسیا تأثیر ندارند.

۲.۲. پیامدهای نقض حقوق تحصیلی

۲.۲.۱. ترک تحصیل و بیکاری

چرخه فقر: ترک تحصیل زودهنگام (به‌ویژه در جوامع محروم) با محدودیت مهارت‌های شغلی همراه است. داده‌های مرکز آمار ایران (۱۴۰۲) نشان می‌دهد ۷۸٪ جوانان فاقد دیپلم، در بخش‌های غیررسمی با درآمد پایین مشغول‌اند که خود به تداوم چرخه محرومیت بین‌نسلی می‌انجامد [28] (زارعی، ۱۴۰۱، ص ۱۲۷).

اضطراب نهادی: نقض مستمر حقوق (مانند عدم تأمین تسهیلات منطقی برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه) باعث احساس بی‌پناهی سیستماتیک می‌شود. مطالعات بالینی، ارتباط معناداری بین تبعیض آموزشی و افزایش ۴۰٪ علائم اضطراب منتشر (GAD) نشان می‌دهند [29] (محمدخانی و رضوی، ۱۳۹۹، ص ۹۲).

آسیب‌های هویتی: نقض اصل شمولیت (Inclusion) موجب انزوای اجتماعی و کاهش عزت نفس می‌گردد. به‌گفته کاظمی [31] (۱۳۹۸)، ۳۱٪ دانش‌آموزان با معلولیت در مدارس عادی بدون حمایت کافی، دچار اختلال هویت تحصیلی می‌شوند (ص ۱۱۴).

هزینه‌های مستقیم: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی (۱۴۰۱) محاسبه کرده که هر مورد ترک تحصیل، حداقل ۵

است (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۲۹۵). این وجوب، مبنای تکلیف حکومت اسلامی در تأمین زیرساخت‌های آموزشی است.

مقدمه‌سازی برای واجبات اصیلی:

اجرای احکام شرعی: توانایی خواندن نماز، روزه، واجبات مالی (مثل خمس و زکات) نیازمند سواد پایه است. بنابراین، آموزش خواندن و نوشتن به‌عنوان مقدمه واجب تکلیف شرعی، خود واجب می‌شود (نائینی، ۱۳۷۳، ص ۱۵۴).

پیوند با قراردادهای آموزشی خصوصی:

۲. تقدم حق الهی بر حق الناس: فقه معاملات، آموزش را حق الهی عمومی می‌داند؛ بنابراین، شروط قراردادی که دسترسی به آموزش ضروری را محدود کنند (مثل دریافت شهریه‌های نامتعارف)، باطل هستند (بجنوردی، ۱۴۱۹ق، ج ۲، ص ۱۰۳).

فصل ۳: مبانی فقهی حق تحصیل

قواعد فقهی به‌عنوان چارچوب‌های کلان استنباط احکام، تضمین‌کننده حقوق آموزشی در نظام اسلامی هستند. این قواعد با استناد به منابع اصیل (کتاب، سنت، عقل، اجماع) زمینه‌ساز تنظیم قراردادهای عادلانه در بخش خصوصی آموزشند.

مبنا: حدیث نبوی «لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ» (وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۸۱)

۳.۲.۱.۱. منع محرومیت آموزشی به‌عنوان "ضرر"

ضرر اجتماعی: تبعیض آموزشی موجب تکرار چرخه فقر می‌گردد که شهید صدر (۱۴۰۸ق) آن را "ضرر نسلی" (زیان نسل به نسل) خوانده است (ص ۸۹).

۳.۲.۱.۲. لزوم دفع ضرر از طریق تأمین امکانات ویژه

تکلیف نهادهای آموزشی: بر اساس نظر آیت‌الله

میلیارد ریال هزینه فرصت از دست‌رفته برای اقتصاد ملی ایجاد می‌کند (گزارش شماره ۰۲۱۷۱۴۰۱).

افزایش هزینه‌های بهداشتی: شیوع اختلالات روانی ناشی از ناکامی آموزشی، سیستم سلامت را تحت فشار قرار می‌دهد. مطالعه قربانی [33] (۱۳۹۷) نشان می‌دهد ۲۳٪ هزینه‌های درمان افسردگی در ایران مرتبط با تجارب تبعیض‌آمیز آموزشی است (ص ۱۸۸).

تنظیم قراردادهای آموزشی خصوصی بدون التزام به حقوق تحصیلی، از نظر فقه معاملات (ماده ۱۹۰ قانون مدنی: مشروعیت مورد معامله) و روانشناسی تربیتی، غیرقانونی و غیراخلاقی است:

مسئولیت مدنی نهادهای آموزشی: طبق ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی [35] (۱۳۳۹)، نقض این حقوق که منجر به خسارت روانی یا اقتصادی شود، ضمان‌آور است. رأی دادگاه تجدید نظر تهران (پرونده ۱۴۰۱/۱۲۷۶) در خصوص غرامت به دانش‌آموز اُتیسمی به‌دلیل عدم تأمین امکانات، رویه‌ای پیشگامانه در این زمینه است.

تضمین فرصت برابر [36] (تبصره ۲ ماده ۱۰ آیین‌نامه مدارس غیردولتی)

ارزیابی دوره‌ای سلامت روان فراگیران توسط روانشناس مدرسه.

۳.۱. کلیات آموزش در فقه اسلامی

۳.۱.۱. وجوب کفایی تعلیم/تعلیم در آیات

آیه نخستین وحی: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ» (علق: ۱) به‌اتفاق مفسران، وجوب مطلق خواندن و دانشاندوزی را ثابت می‌کند (طباطبایی، ۱۳۹۰ق، ج ۲۰، ص ۳۲۲).

حکم فقهی: فقها با استناد به این آیات، تعلیم علوم ضروری (اعم از دینی و دنیوی) را واجب کفایی می‌دانند؛ بدین معنا که اگر عده‌ای کافی به آن اقدام کنند، از دیگران ساقط می‌شود، در غیر این‌صورت بر همه واجب

سیستانی، مؤسسات خصوصی موظفاند حداکثر توان فنی خود را برای رفع موانع آموزشی به کار گیرند (منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۴۱).

مبنا: آیه «وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ» (حج: ۷۸)

۳.۲.۲.۱. نفی مشقت غیرمعقول در یادگیری

حرج اقتصادی: دریافت شهریه‌های سنگین که تحصیل را برای محرومان دشوار سازد، خلاف قاعده رفع حرج است (بجنوردی، القواعد الفقهیه، ج ۲، ص ۷۷).

۳.۲.۲.۲. تکلیف جامعه به اصلاح روش‌های آموزشی

مثال کاربردی: استفاده از آزمون‌های استانداردشده برای دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری (دیسکلکولیا) به جای روش‌های سنتی.

مبنا: آیه «لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا» (بقره: ۲۸۶)

۳.۲.۳.۱. عدم تکلیف کودک به روش‌های نامتناسب

تفکیک جنسیتی معقول: ارائه آموزش‌های مهارتی متناسب با ویژگی‌های زیست‌شناختی (نه تبعیض‌آمیز) از مستثنیات پذیرفته‌شده است (فاضل لنکرانی، تفصیل الشریعه، ص ۳۲۱).

| قاعده فقهی | تطبیق در قرارداد | ضمانت اجرا |

| نفی ضرر | شرط منع تبعیض در پذیرش | بطلان قرارداد (ماده ۱۹۰ ق.م.) |

| تکلیف به قدر وسع | طراحی برنامه‌های فردی‌سازی شده | ابطال شرط ارزیابی یکسان (رای دیوان عالی کشور ۱۴۰۰/۲۱۷) |

۱. تعارض منافع اقتصادی: مؤسسات خصوصی ممکن است به دلیل هزینه‌های بالای تطبیق روش‌ها (مثل آموزش تلفیقی)، شروط مبهم تنظیم کنند.

راهکار فقہیروانشناختی:

ارزیابی ترکیبی: نظارت بر اجرای قراردادها توسط هیئت‌های ثلاثه (فقیه + روانشناس تربیتی + حقوق‌دان)

۳.۳. مستندات قرآنی و روایی

۳.۳.۱. آیات ناظر بر عدالت آموزشی

«كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ» (برپادارنده عدالت باشید). علامه طباطبائی "قسط" را شامل توزیع عادلانه فرصت‌های آموزشی می‌داند (المیزان، ج ۵، ص ۱۴۱). این آیه، مبناي نفی تبعیض در دسترسی به آموزش کیفی است.

«اغْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى» (عدالت پیشه کنید که به تقوا نزدیک‌تر است). فقها استنباط می‌کنند که عدالت ایجابی در آموزش، مستلزم تأمین امکانات برای گروه‌های محروم است (جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۷، ص ۳۰۹).

حدیث نبوی:

تأکید بر حقوق کودکان یتیم:

۳.۳.۳. اصل تعاون و قضاء حاجات

«وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى» (در نیکی و پرهیزگاری همکاری کنید). "بر" شامل پشتیبانی مالی از تحصیل نیازمندان می‌شود (طبرسی، مجمع البیان، ج ۳، ص ۲۸۴).

پیامبر(ص): «مَنْ قَضَى لِأَخِيهِ الْمُؤْمِنِ حَاجَةً كَانَ كَمَنْ خَدَّمَ اللَّهَ عُمُرَهُ» (هرکه حاجت برادر مؤمنش را برآورد، چونان است که عمری خدا را عبادت کرده؛ بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۳۱۵). شهید مطهری استدلال می‌کند تأمین تجهیزات آموزشی برای دانش‌آموزان کم‌بضاعت مصداق این حدیث است (آینده انقلاب اسلامی، ص ۲۱۷).

۱. شروط الزام‌آور: قراردادهای آموزشی خصوصی باید حاوی شرط تعاون (مانند اختصاص ۱۰٪ ظرفیت به

بورسیه‌شدگان) باشند تا با آیه ۲ مائده مغایرت نداشته باشند.

۳. مسئولیت اجتماعی مؤسسات: بر اساس قاعده قضاء الحاجات، مراکز آموزشی خصوصی مسئولیت کفایی در حمایت از محرومان دارند (نظریه شورای نگهبان، تفسیر شماره ۱۸۹۱/۲۱).

۳.۴. فتاوی معاصر

۳.۴.۱. آموزش افراد دارای معلولیت

آیت‌الله خامنه‌ای:

آیت‌الله سیستانی:

مطابق نظر شورای نگهبان (نظریه ۱۳۹۸/۳۰)، ماده ۱۲ قانون حمایت از معلولان مبنی بر الزام مراکز آموزشی به اصلاح محیط، مطابق موازین شرعی است.

۱. مستندسازی فقهی برای ناتوانی‌های شناختی:

"اختلالات یادگیری (مانند دیسلکسیا) مصداق «عُسر و حَرَج» بوده و تطبیق روش‌های آموزشی بر اساس قاعده نفی حرج واجب است" (استفتائات جدید، ج ۴، ۱۴۰۰، ص ۲۳۱).

| قاعده فقهی | حق استنباط‌شده |

| نفی عسر و حرج | حق بهره‌مندی از روش‌های جایگزین ارزیابی |

| تکلیف به‌قدر وسع | طراحی برنامه آموزشی فردی (IEP) |

پژوهشکده علوم شناختی قم (۱۴۰۱) با استناد به روایت «لَا تُكَلِّفُوا الصِّبْيَانَ» (وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۷۶)، روش‌های آموزش کودکان با اختلال یادگیری را

مبتنی بر نظریه پردازش اطلاعات تبیین کرده است (ص ۵۶).

۱. شروط الزام‌آور:

شرط "منع هرگونه جرمه تحصیلی برای اختلالات یادگیری" (مستند به قاعده لاضرر)

بطلان قرارداد در صورت عدم رعایت (ماده ۱۹۰ قانون مدنی)

فصل ۳: مبانی فقهی حق تحصیل

فتاوی مراجع تقلید در عصر حاضر، با توجه به یافته‌های علوم تربیتی و روانشناسی، تحولی نوین در تبیین حقوق آموزشی گروه‌های ویژه ایجاد کرده‌اند. این استنباط‌ها مستند به ادله شرعی و منطبق بر نیازهای عصری است.

۳.۴.۱. آموزش افراد دارای معلولیت

آیت‌الله خامنه‌ای:

آیت‌الله سیستانی:

۲. الزام فقهی حقوقی:

۳.۴.۲. حقوق اختصاصی برای اختلالات یادگیری

آیت‌الله مکارم شیرازی:

۲. استنتاج حقوقی از قواعد پنجگانه:

|

| لاضرر | منع تحمیل فشار روانی ناشی از مقایسه |

۳. پیوند روانشناسی و فقه:

۱. شروط الزام آور:
| قانون موضوعه | ماده ۲۸ پیماننامه حقوق کودک
(مصوب ۱۳۷۳) |

تبعیض آموزشی:

روانشناختی: عامل اضطراب اجتماعی و افت عملکرد
(محمدی، ۱۴۰۱، ص ۱۱۴)

رأی دادگاه حقوقی تهران (۱۴۰۰/۳۰۴): ابطال قرارداد
مدرسه غیردولتی به دلیل شرط «پذیرش مبتنی بر
قومیت».

۱. الگوی شرط گذاری:

مستند: فتاوی مراجع (خامنه‌ای، استفتائات ۱۴۰۰،
ج ۳، ص ۴۱) + استانداردهای روانشناختی (انجمن
روانشناسی ایران، ۱۳۹۸)

۲. نقش نظارتی:

فصل ۴: تحلیل تطبیقی و همگرایی

تحلیل چالش‌های حقوقی و روانشناختی قراردادهای
آموزشی در بخش خصوصی، مستلزم درک همگرایی دو
دیدگاه روانشناسی و فقه معاملات است. این دو نه
رقیب، که مکمل یکدیگرند و رویکردی جامع برای طراحی و
اجرای قراردادهای عادلانه، مؤثر و پایدار ارائه می‌دهند.

روانشناسی با ارائه چارچوب‌های علمی، به درک عمیق
نیازهای ذینفعان قراردادهای آموزشی (فراگیران،
مدرسان، مؤسسات) می‌پردازد. نظریه‌های انگیزشی
مانند "خودتعیین‌گری" (SelfDetermination Theory)
نشان می‌دهند که قراردادها باید نیازهای اساسی
شایستگی، خودمختاری و ارتباط را برآورده سازند تا انگیزه
درونی و رضایت ایجاد شود (ریگبی، رایان و دسی، ۲۰۲۲؛
ترجمه فارسی: فلاح و همکاران، ۱۴۰۱). پژوهش‌هایی
مانند مطالعه علی‌پور و رجبی (۱۳۹۹) بر روی زبان‌آموزان
خصوصی، تأثیر مستقیم شفافیت قرارداد و احساس
انصاف را بر کاهش اضطراب و افزایش تعهد یادگیری تأیید

شرط "منع هرگونه جرمه تحصیلی برای اختلالات
یادگیری" (مستند به قاعده لاضرر)

بطلان قرارداد در صورت عدم رعایت (ماده ۱۹۰ قانون
مدنی)

فصل ۴: تحلیل تطبیقی و همگرایی

همگرایی فقه معاملات اسلامی، روانشناسی تربیتی و
حقوق موضوعه در سه اصل بنیادین، چارچوبی
اخلاقی حقوقی برای قراردادهای آموزشی خصوصی ایجاد
می‌کند.

منظر فقهی:

رویکرد روانشناختی:

تطبیق قراردادی:

۴.۱.۲. مسئولیت اجتماعی در تأمین نیازها

قاعده «كُلُّكُمْ رَاعٍ» (نهج‌الفصاحه، حدیث ۴۳۷)
مسئولیت جمعی در قبال کودکان را اثبات می‌کند.
آیت‌الله جوادی آملی: "تأمین آموزش کیفی، مصداق «أَمْرٌ
بِالْمَعْرُوفِ» اجتماعی است" (مبانی حقوق اسلامی، ص
۱۷۴).

نظریه پیازه، آموزش را حق رشدی می‌داند که محرومیت
از آن به اختلال شناختی می‌انجامد (سیف، ۱۴۰۰، ص
۱۳۲).

ماده ۱ آیین‌نامه مدارس غیردولتی (۱۳۹۵)، مؤسسات
را ملزم به اختصاص ۱۰٪ ظرفیت به دانش‌آموزان
بی‌بضاعت می‌کند.

| منبع | دستور نفی تبعیض |

| قرآن | «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» (حجرات: ۱۳) |

امنی برای مدیریت تعارضات فراهم می‌نماید.

فصل ۴: تحلیل تطبیقی و همگرایی

همگرایی فقه معاملات و روانشناسی تربیتی، راهکارهای نوینی برای کاهش چالش‌های حقوقی و روانشناختی در قراردادهای آموزشی بخش خصوصی ارائه می‌دهد. این راهکارها ضمن رعایت موازین شرعی، به نیازهای روانی ذینفعان پاسخ می‌گویند.

تدوین «آیین‌نامه استاندارد قراردادهای آموزشی» با تلفیق اصول فقهی و یافته‌های روانشناسی ضروری است. از منظر فقهی، رعایت شرایط صحت عقد (ایجاب و قبول، معین بودن موضوع، عدم غرر) و حرام بودن شروط خلاف مقتضای عقد (ماده ۲۳۲ قانون مدنی) پایه‌گذاری می‌شود (امامی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۳). روانشناسی با تأکید بر «نظریه انصاف» (Adams, 1965)، لزوم گنجاندن clauses مانند «حق فسخ اضطراری» برای کاهش استرس والدین در شرایط غیرمترقبه (بیماری طولانی) را اثبات می‌کند (زارعی و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۷۴). همچنین، الزام به درج «جدول پرداخت‌های مرحله‌ای» متناسب با پیشرفت تحصیلی، مصداق عملی «وفای به عقد» در فقه و تقویت‌کننده «انگیزش تدریجی» در روانشناسی است (ناصری و حکیمی، ۱۴۰۱، ص ۳۸).

۴.۳.۲. آموزش معلمان بر اساس تلفیق دو دیدگاه

۴.۳.۳. طراحی محیط‌های آموزشی شمول‌گرا مبتنی بر IEP

جمع‌بندی اجرایی:

۲. نظام گواهی‌نامه‌ای: اعطای گواهی‌نامه‌های صلاحیت حرفه‌ای به معلمان آموزش‌دیده در تلفیق دو دیدگاه.

این راهکارها نه تنها از چالش‌های حقوقی پیشگیری می‌کند، بلکه با تقویت اعتماد عمومی، به توسعه پایدار بخش خصوصی آموزش می‌انجامد.

می‌کند. همچنین، روانشناسی شناختی هشدار می‌دهد که پیچیدگی حقوقی متن قرارداد ممکن است منجر به "سوگیری اطمینان کاذب" (Overconfidence Bias) در والدین یا فراگیران شود، غفلتی که می‌تواند زمینه ساز اختلافات آتی گردد (کاهنمن، ۲۰۱۱؛ ترجمه فارسی: کاهنمن، ۱۴۰۰).

فقه معاملات با استناد به منابع اصیل اسلامی (کتاب، سنت، عقل، اجماع)، چارچوب الزام‌آور شرعی برای تنظیم قراردادهای فراهم می‌کند. اصل "لزوم وفای به عقد" (ماده ۲۱۹ قانون مدنی ایران برگرفته از فقه) و شرط صحت معامله "معین بودن مورد معامله" (ماده ۳۴۲ قانون مدنی)، مستقیماً بر ضرورت شفافیت و دقت در تعریف خدمات آموزشی، مدت، مبلغ و ضمانت‌ها در قراردادهای تأکید دارند (امام خمینی، ۱۴۲۱ ق، ج ۱، ص ۵۲۳؛ کاتوزیان، ۱۳۹۸، ص ۱۸۷). فقه با حرام دانستن "غرر" (معامله همراه با جهل فاحش) و "ربا"، از استثمار آموزشی و شروط غیرمنصفانه در دریافت‌های مالی جلوگیری می‌کند (نجفی، ۱۴۰۱، ج ۲۲، ص ۱۰۵). همچنین، احکام مربوط به "اجاره اشخاص" (برای تدریس) و "جعاله" (برای نتیجه‌محوری) ابزارهای فقهی انعطاف‌پذیری برای طراحی سازوکارهای پرداخت منصفانه فراهم می‌نمایند (موسوی بجنوردی، ۱۳۹۷، ص ۲۳۴).

همگرایی این دو دیدگاه، کلید حل چالش‌هاست:

۲. شفافیت و کاهش ابهام: یافته‌های روانشناسی درباره درک‌پذیری متن، فقه را ترغیب می‌کند بر ضرورت "رفع ابهام" به عنوان مصداقی از رفع غرر تأکید ورزد. این همگرایی به پیش‌نویس‌های ساده‌تر و قابل فهم‌تر منجر می‌شود.

۴. پیشگیری از اختلاف: تبیین روانشناختی عوامل تنش‌زا (مانند انتظارات غیرواقعی) به فقه کمک می‌کند تا احکام پیشگیرانه‌تری (مانند لزوم توضیح شروط پیش از عقد) را تقویت کند، و از طرف دیگر، ضوابط فقهی حل اختلاف (اصول حاکمیت اراده، شرط داور) بستر حقوقی

۵.۱. جمع‌بندی یافته‌ها: همگرایی فقه و روانشناسی در وجوب حمایت

۵.۲. پیشنهادهای

تدوین قانون جامع حمایت از مصرف‌کنندگان خدمات آموزشی با الهام از قواعد فقهی سه‌گانه ذیل ضروری است:

قاعده لاضرر: پیش‌بینی «حق فسخ بدون جریمه» برای والدین در موارد اضطراری (بیماری، مهاجرت) با استناد به روایت «لاضرر و لاضرار فی الاسلام» (حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۶۳).

۵.۲.۲. نظارت نهادهای دینی بر اجرای عدالت آموزشی

فقه‌های متخصص در امور معاملات (برای تطبیق قراردادهای موازین شرعی).

این نهاد با اختیارات قانونی می‌تواند:

۲. مدیریت هیئت‌های حل اختلاف تخصصی به جای دادگاه‌های عمومی (با کاهش ۵۰٪ زمان رسیدگی).

۵.۳. پژوهش‌های آتی: مطالعه تطبیقی در کشورهای اسلامی

۲. سنجش اثربخشی نهادهای ناظر: مطالعه میدانی عملکرد نهادهایی مانند «شورای فقهی آموزش عالی مصر» در کاهش اختلافات حقوقی.

اصول فقهی مشترک (عدالت، شفافیت).

پژوهشگران می‌توانند با روش‌شناسی ترکیبی (تحلیل اسناد، پیمایش و مصاحبه با فقها) به این اهداف دست یابند (پیشنهاد روش‌شناختی: رحیمی‌پور و اسلامی، ۱۴۰۳، ص ۱۴۳).

همگرایی فقه و روانشناسی، از تنظیم قراردادهای آموزشی به مثابه «سند حقوقی خشک» فراتر رفته و آن را

به «ابزاری برای توسعه انسانی» تبدیل می‌کند. پیشنهادهای این فصل با ایجاد پیوند بین الزامات شرعی، نیازهای روانی و کارآمدی حقوقی، مسیر تحول بخش خصوصی آموزش را هموار می‌سازد.

۱. اصغری نکاح، محسن. (۱۳۹۹). *اختلالات یادگیری: از تشخیص تا مداخله* (چاپ چهارم). مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی. (مرجع پایه در تشخیص و مداخله روانشناختی اختلالات یادگیری)

۲. جهانیان، ناصر. (۱۳۹۹). *فقه تطبیقی و کنوانسیون‌های بین‌المللی کودکان*. تهران: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. (تبیین سازگاری کنوانسیون‌های CRC و CRPD با فقه امامیه)

۳. صفایی، سید حسین و قاسم‌زاده، مرتضی. (۱۴۰۲). *حقوق قراردادهای در پرتو فقه امامیه*. تهران: انتشارات سمت. (تحلیل شروط باطل قراردادی مغایر با نظم عمومی و اخلاق حسنه)

۴. آقاجانی، حسین. (۱۴۰۱). *الگوی بومی آموزش فراگیر: تلفیق فقه امامیه و روانشناسی*. پژوهش‌های تربیت اسلامی، ۱۲(۴)، ۳۵-۶۲. (ارائه مدل بومی برای نظام آموزشی ایران)

۵. نوری، رضا. (۱۴۰۲). *تحلیل حقوقی قراردادهای آموزشی بخش خصوصی در ایران* (پایان‌نامه دکتری). دانشگاه تهران، دانشکده حقوق. (مطالعه میدانی شروط قراردادهای و کاستی‌های حقوقی)

[1] دانش آموخته سطح 2 سفیران هدایت .
amirfhg32@gmail.com

[2] دانش آموخته سطح 2 سفیران هدایت .
mwbaylhwly@gmail.com

[3] دانش آموخته سطح سه حوزه علمیه تهران.
Reza.moradi.7293@gmail.com

[4] اصغری نکاح، م.، عابدی، ا. و یارمحمدیان، ا. (۱۳۹۸). شیوع‌شناسی اختلالات یادگیری در دانش‌آموزان ابتدایی استان خراسان رضوی. مجله ناتوانی‌های یادگیری، ۸(۲)، ۸۵-۱۰۱.

[5] محمدی، ر.، محمدخانی، پ. و عریضی، ح. (۱۳۹۷). رابطه اختلالات یادگیری با اختلالات روان‌شناختی در نوجوانان تهرانی. فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، ۱۲(۴)، ۵۴۷-۵۶۵.

[6] پورفرد، م. (۱۴۰۰). تحلیل فقهی-حقوقی قراردادهای آموزشی. پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، ۱۷(۳)، ۱۲۳-۱۴۵.

[7] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای پژوهش‌های حقوق آموزشی در ایران. تهران: انتشارات مجلس.

[8] پورفرد، م. (۱۴۰۰). فقه معاملات آموزشی: از نظریه تا اجرا. فصلنامه مطالعات فقه اسلامی، ۹(۳)، ۱۱۹-۱۴۵.

[9] جاویدی، ع. و نوری، ر. (۱۴۰۱). سنجش میزان تطابق مراکز آموزشی خصوصی با کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت. مجله حقوق پزشکی، ۱۶(۱)، ۸۸-۱۱۰.

[10] آقاجانی، ح. (۱۴۰۱). الگوی بومی آموزش فراگیر: تلفیق فقه امامیه و روانشناسی. پژوهش‌های تربیت اسلامی، ۱۲(۴)، ۳۵-۶۲.

[11] سلیمی، ع.، فلاحزاده، ح. و امینی، م. (۱۴۰۲). روانشناسی حقوق تربیتی در کودکان با اختلالات یادگیری. فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۹(۳)، ۳۷-۶۸.

[12] پوراحمد، م. (۱۴۰۱). مدل ترکیبی فقه و روانشناسی در تعلیم و تربیت. پژوهش‌های میان‌رشته‌ای فقهی، ۸(۱)، ۱۱۲-۱۴۵.

[13] جهانیان، ن. (۱۳۹۹). فقه تطبیقی و کنوانسیون‌های بین‌المللی کودکان. تهران: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

[14] دفتر مطالعات حقوقی قوه قضائیه. (۱۴۰۲). تحلیل محتوای قراردادهای آموزشی بخش خصوصی. گزارش فنی شماره ۱۴۰۲-۳۵.

[15] پورفرد، م. (۱۴۰۲). فقه معاملات آموزشی و حقوق کودکان با نیازهای ویژه. قم: انتشارات پژوهشگاه فقه نظام.

[16] مرکز تحقیقات فقهی قم. (۱۴۰۱). بررسی تطبیقی دیدگاه‌های فقهی درباره معلولیت. گزارش پژوهشی شماره ۲۱۰.

[17] آقاجانی، ح. (۱۴۰۰). تلفیق فقه و روانشناسی در آموزش فراگیر: طراحی الگوی مفهومی. فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی، ۱۱(۲)، ۷۷-۱۰۴.

[18] نوری، ر. (۱۴۰۲). تحلیل حقوقی قراردادهای آموزشی بخش خصوصی در ایران (پایان‌نامه دکتری). دانشگاه تهران، دانشکده حقوق.

[19] سرمد، ز.، بازرگان، ع. و حجازی، ا. (۱۴۰۱). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری (چاپ سی‌ام). تهران: انتشارات آگه.

[20] پوراحمد، م. (۱۴۰۰). روش‌شناسی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای فقهی. فصلنامه روش‌شناسی علوم انسانی،

- [28] زارعی، م. (۱۴۰۱). اقتصاد آموزش و پرورش در ایران: چالش‌ها و راهکارها. انتشارات دانشگاه تهران.
- [29] محمدخانی، پ.، و رضوی، س. (۱۳۹۹). تبعیض آموزشی و پیامدهای روانی آن بر نوجوانان. مجله روانشناسی مدرسه، ۸(۱)، ۸۵-۱۰۴.
- [30] نوروزی، د. (۱۴۰۰). بررسی رابطه محرومیت آموزشی و افسردگی در نوجوانان. فصلنامه روانشناسی تربیتی، ۱۷(۴)، ۷۸-۵۹.
- [31] کاظمی، ح. (۱۳۹۸). روانشناسی و آموزش کودکان با نیازهای ویژه. انتشارات ارسباران.
- [32] نوبخت، م. (مترجم). (۱۴۰۰). گزارش توسعه جهانی ۲۰۲۰: آموزش برای توسعه. بانک جهانی. انتشارات جنگل.
- [33] قربانی، ن. (۱۳۹۷). هزینه‌های سلامت روان در ایران. مجله اپیدمیولوژی ایران، ۱۴(۲)، ۱۸۰-۱۹۵.
- [34] صفایی، س.، و قاسم‌زاده، م. (۱۴۰۲). حقوق قراردادها در پرتو فقه امامیه. انتشارات سمت.
- [35] قانون مسئولیت مدنی. (۱۳۳۹).
- [36] آیین‌نامه اجرایی مدارس و مراکز غیردولتی. (۱۳۹۵). وزارت آموزش و پرورش.
- [21] پورفرد، م. (۱۴۰۲). استنباط احکام آموزشی از متون فقهی: روش اجتهادی پویا. مطالعات فقه امامیه، ۱۵(۴)، ۲۹-۵۶.
- [22] سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی. (۱۴۰۱). گزارش اقتصادی-آموزشی سال ۱۴۰۱. شماره گزارش: ۱۴۰۱-۰۲۱۷.
- [23] نجفی، م.، فلاح، ز.، و امینی، م. (۱۴۰۱). کارکردهای عصبی-شناختی در کودکان دیسلکسیک ایرانی. مجله علوم اعصاب شناختی، ۱۴(۲)، ۴۸-۲۹.
- [24] رضایی، س. (۱۴۰۰). همبودی اختلال نوشتاری و اختلال هماهنگی رشدی. فصلنامه ناتوانی‌های یادگیری، ۱۱(۱)، ۱۱۲-۱۳۰.
- [25] اصغری نکاح، م. (۱۳۹۹). اختلالات یادگیری: از تشخیص تا مداخله (چاپ چهارم). مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- [26] مرکز مشاوره آموزش و پرورش تهران. (۱۴۰۱). گزارش تشخیص افتراقی اختلالات یادگیری و رفتاری در مدارس. کد گزارش: TCCE-1401-03.
- [27] پیرزاد، ا.، رحیمی، س.، و امینی، م. (۱۴۰۰). رابطه خودکارآمدی و افت تحصیلی در دانش‌آموزان مناطق محروم. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، ۱۲(۳)، ۶۷-۴۹.